

ПАН ПАДУРА.

ПОЕМА

ІІІ. Чернявського.

Над ставом з мертвою водою
Стоять непевною марою
Старі палати. З темних гір
На їх глядить зелений бір.
Забиті вікна в їх, балькони;
В саду кричать граки, ворони,
І стогне пугач у ночі,
І насміхають ся сичі.
Нема людей у тих палатах,
У темних залах — пустота;
Павук один в гучних кімнатах
Безпечно сіти запліта.
Шпалери з стін пообвисали,
Паркет потріскав ся, потлів,
Щурі відважно вилізали
І серед дня в холодні зали
Ізпід канапів та столів...
Не рік, не два дощі точили
Каміння мурів, і вітри
В холодних трубах сумно вили, —
Все ждав палац тиї пори,
Щоб знов житя в нім закипіло.
У-купі з ним дарма чекав
Ладу-поради й тихий став —
Його до краю замулило.
По трохи рушились бази.
І тільки сад, по Божій волі,
Кохав ся, ріс в щасливій долі,
І лиш стогнав підчас грози.

Але давно вже наглядали
Все жадні очі, і не спали
Давно вже дідичі... І ждав
Від їх поради й тихий став.
Він нишком з вербами змовляв ся
І тихо тихо хвилював ся,
Мов що недобре затівав,
Як з бору вітер подував.

Іде зима. Старі палати
Сумні, нетоплені стоять,
Лиш у одній малій кімнаті
Хазяїн мислить зимувать.
То був магнат колись багатий,
По всій країні він гремів;
То був юнак колись завзятий,
Лихий орел проміж панів.
На пана славного Падуру
Ніхто з панів не налітав;
Один панок нарвав ся з дуру,
Та більше правди не питавав...
Минуло все. Влягли ся хвилі.
Старий, обійдений життям,
В своїх руїнах роки цілі,
Мов сич старий, живе він сам.
Всі слуги з двору повтікали,
Собаки вірні поздыхали,
Зосталась ключниця одна,
Стара, безрідна, самотна

Зимовий вечір. По кімнаті
Тремтяче сяйво сьвічка лє.
В старому латанім халаті
Вечірній чай Падура пє.
І самовар малий, побитий
Стоїть на столику, шумить,
І пан сумний, чи то сердитий,
Один, нахмурений сидить.
На стіл обпер ся він рукою
І більш чаю уже не пє;
Поник старою головою,
Повитий думкою важкою,
Зітхає важко й сльози лє.

Що-ж так збентежило старого?
Чи вмер хто рідний?... Так-же ні,
Немає рідного у його
Ні тут, ні де на стороні.
Але сьогодні все нудили
Його нові якісь думки.
Неждано, разом, здалеки
Вони на його налетіли,
Осіли голову стару,
Здавили серце занімале...
Згадалось давнє щось і миле,
Мов одгукнув ся хто в бору.
Весь день він тяжко пронудив ся,
І з сумом в вечері дивив ся,
Як сіло сонце і поліг
Нічний туман на білий сніг.
І ось мов чуєть ся сумная
Йому все пісня жалібна,
І мов здаєть ся, що співає
То самовар її... Сумна
Та пісня тиха... Надриває
Вона всю душу... І ридає
Невтішно бідний дідуган,
Колись грізний, славетний пан.
А самовар гуде, співає,
Виводе пісню голосну
І в тихім співі воскрешає
Давнину давнюю, сумну:

* * *

„Багато злого
Бува на сьвіті,
Та все-б нічого,
Ще-б можна жити;

Ще-б можна жити,
Творця хвилити,
Як є з ким горе
І сьміх ділити;
Як є хоч слово
Кому сказати,
За кого Бога
Молить, благати...
Та тільки люде
Самі зле діють,
Самі про себе
Могили риють...

Було на сьвіті
Дівчатко гоже,
На пишну квітку
Садову схоже.
Росла у неньки
Дочка єдина,
Ясніша зорі,
Ніжнійша крина.
Мов вільна пташка
Вона порхала,
Ні дум, ні горя
Вона не знала.
І ясним оком
На сьвіт гляділа,
Не знала лиха, —
Бо не любила...
І був на сьвіті
Юнак завзятий,
Лихий, свавільний,
Значний, багатий,
І стрілись якомсь,
Спізнались очі —
Пропали разом
Геть сні дівочі!...
Чогось сумує
Весела панна,
Чогось то никне
Головка гарна.
В вечірню добу
І темні ночі
Все снять ся панні
Звабливі очі.
Малює думка
Так ясно, гоже,

А серце ниє...
 „О Боже, Боже!
 Невже не стріти
 Ще раз єдиний
 Хоч раз той погляд
 Палкий, орлиний!...“

Але педовго
 Темнились очі,
 Справдив ся скоро
 Той сон в півночі...
 Раз стукнув хтось то
 У вікно тихенько,
 А хто — вгадало
 Само серденько.
 Глядить — мов снить ся
 Ві сні дівчині —
 Стоїть там мильї
 Увесь в промінні!
 Злякав до смерти...
 Душа замліла...
 Спинить хотіла,
 Та не зуміла...
 Горять палають
 У його очі,
 І він їй з саду
 В вікно шепоче:
 Він — „мре з кохання“...
 „З ума він зходить“...
 А садом сторож
 Обходом бродить.
 Як страшно, Боже!...
 Аж серце мліє...
 Але хвилина —
 І ніч темніє.
 Йде в хмару місяць,
 І сторож тихо
 Проходить далі...
 Минуло лихо.
 І леть ся мова
 Часи минають,
 Півні вже тричі
 В селі співають.

Пливуть хвилини
 І дні юрбою,
 І роки линуць,

Мов за водою;
 Пливуть, втопають,
 На вік зникають...
 Нові дні люде
 Нові витають.
 Що в день зростає,
 В ночі гне віті,
 Не мре, не гине
 Лиш горе в сьвітї.
 Умре на хвилю
 І оживає,
 А роки линуць
 І час минає...

Впливло півроку,
 Справдились чари:
 Палких коханців
 Звів шлюб до пари.
 Виходять з церкви,
 Хватили коні, —
 Не плач, матусю,
 По любій доні!...
 Гремить музика
 Щоденно в пана,
 Товчуть ся гості
 І пізно й рано.
 Як сон, прнадним,
 Веселим сьвятом
 Біжить година
 Панама богатим.
 І сам Падура,
 Як совце, сяє,
 І жінка в його —
 Як криня у раї.
 І час за часом
 Біжить година.
 „Живи, пишай ся,
 Хай лихо гине!...“

Ой скоро, скоро
 Година лине,
 А ще скорійше
 Геть щастя плине!
 Недовго сонце
 На небі сяє,
 Що дня ніч темна
 Його змагає...

Помалу — тихо,
 Як мла та рання,
 Злетіли чари —
 Душа кохання.
 Нема ще й року,
 Вже три неначе;
 Нема ще й року,
 А пані плаче!
 А пан не баче,
 А пан співає;
 Чому-ж — красуню
 Він жінку має!...
 Душа у його
 Гаряча, сьміла,
 Йому до других
 Немає діла.
 Усе про його
 На білім сьвіті,
 Не зможе словом,
 Пустить і пліті...

Але неждано
 Усе змінилось,
 Життя бігуче
 Немов спинилось.
 Приревнував раз
 Пан з лиха пані,
 Огонь роздули
 Сусіди пані.
 А серце в пана
 Лихе, гаряче:
 Зайшлося — нічого
 Вже пан не баче...
 Не спить з тих часів
 Він довгі ночі,
 А пані сльози
 Пекучі точить:
 Кого любила,
 Кого кохала,
 Від того й лиха
 Вона зазвала!...
 Мале те лихо —
 Велика сила,
 Не та вже стала
 Людина мила.
 Не так то й друга —
 Відкрились очі,

Пропали мрії
 Ясні дівочі:
 Дешева в пана
 Лицарська вдача,
 Черства у пана
 Душа гаряча!...
 А пан, як вітер:
 Тихенько дує,
 А там поверне —
 Реве, лютує.
 У ранці пані
 Цілує ноги,
 Не смеркло — з дому
 Шукай дороги!
 А потім просить:
 „Прости, я знаю,
 Що кат я... з сьвіту
 Тебе зганяю!...“

Пропала згода,
 Ладу немає,
 І пан утіхи
 Собі шукає.
 Заводить псюрню,
 Собак купує,
 Ще дужче паню
 До всіх ревнує.
 Запре в кімнаті,
 Псарів скликає,
 До смерку в полі
 Зайців ганяє.
 І плаче пані,
 Щоденно плаче,
 Але нічого
 Вже пан не баче.
 І з поля часто
 До дому скаче,
 Когось мов дума
 Застать неначе...
 А прийде вечір —
 Гульня, бенкети...
 „Гуляймо, друзі,
 Гей, доле, де ти?...“
 І тнуть музики,
 Пани співають,
 В дверях лакеї
 Стоять, куняють.

І тнуть музики,
Пани гуляють —
Смоляні бочки
Горять, палають.
„Гуляймо, друзі!
Вина нового!...
Щеїхей подати
Сюди до його!...“
І пир горою...
Пани... дівчата...
Реве музика,
Немов заклята...

А в ранці прийде:
„Прости, я знаю,
Що кат я...“ з світу
Тебе зганяю!
Прости, я й світу
Собі не бачу,
Клянусь своєю я
Прокляту вдачу!
Прости!“ А смеркне —
Реве музика,
Проснулась знову
Натура дика...

Сумує мовчки
Нещасна пані,
Нічого гості
Не знають пані.
Не знають люде,
Не знає мати...
Та й що їй стане
Вона казати?
Сама-ж то вітка
З гиллі зірвалась...
Держали дома,
Не задержалась!...

Недовго сохла,
Нещасна пані.
Мов квітка звяла
В вічнім тумані.
Недовго сохла,
Прийшла година,
Пішла до Бога
Душа безвинна..

Було зимою:
Завія вила,
Холодним снігом
У вікна біла.
У спочивальні
Сьвіча горіла,
На ліжку пані
Бліда сиділа.
Як з воску зліта,
Вона сиділа,
На пана сумно
В журбі гляділа.
І щось-то тихо
Йому казала,
Неначе в його
Про що питала.
І жаль великий
У тій був мові,
Але докору —
Ні в одному слові...
Вона сиділа
І щось казала:
В час смерти пана
Вона прощала...

І він неждано
Схилив коліна...
І то велика
Була хвилинка!
І пані тихо
Його втішала,
А сльози, сльози
В очах блищали.
І то послідня
Було прощання,
Була розмова
Уже остання.

Померла пані,
Заснула тихо,
Немов забула
Все — щастя й лихо.
Вона лежала,
Немов живая,
І всім здавалось,
Що то сьвятая.
А ніч стояла

Глуха, холодна,
Не сяла зірка
В горі ні одна.
Ходили хмари
І хуга била,
І панська псюрня
Усю віч вила.

Ховали... Глухо
Земля припама
Труну холодну...
Її не стало.
Не стало в сьвітї
Душі сьвятої,
Не стало панї
Ще молодої...
Ой пане, пане,
Ой що ти вдїяв?...
Її життя ти
Мов пил розвіяв!
А як тебе-ж то
Вона любила:
Усе до краплї
Тобі простила!...

А далї, далї...
Гульня... бенкети...
„Гуляймо, друзї!...
Гей, доле, де ти?!...“
І тнуть музики,
Пани гуляють,
Стоги в півночи
Для їх палають.
„Гуляймо, друзї!
Вина нового!...
Псіхей подати
Сюди до його!...“
Гульня горою...
Пани... дївчата...
Реве музика,
Немов заклята...

А далї, далї?...
Чого питати, —
Усе ти знаєш,
Вельможний кате!

Не ждав ти краю
Життя такого,
Не ждав ти грому
Зпід хмар грізного,
А грїм удавив...
Тобі в науку
Послало Небо
Велику муку.
І ти — калїка,
Один на сьвітї;
Очей не буде
Кому склепити!...

А де ті друзї,
Брати названї,
Твоїм же добрим
І ситї й п'яні?...
А де ті друзї
Веселї, жваві,
Що тут товкли ся
Такі ласкаві?...
Усі відстали,
Нема нікого,
Усі забули
Тебе старого!
А мав ти щастя,
І все пропало...
Ой мало муки
Катюзї, мало!...“

* * *

Скінчилась пісня... Стихли згуки...
І серце стиснулось від муки.
Підвів ся з крісла важко пан
В сльозах, неначе у туманї,
І у невпинному риданнї
Упав, як сніп той, на диван.
І обгорнув його руками,
І гірко плакав, і стогнав,
І все перед його очами
Журливий образ хвилював
Тої, що він загнав в могилу,
Живу в труну заколотив,
Мов кат який...

І через силу
Він встав, лампадку засьвітив,

І впав старою головою
 На під холодний, як стояв,
 Перед іконою сьвятою...
 Не гордий пан оттам упав, —
 Упав старик слабий з мольбою.
 І чи він плакав, чи моливсь,
 Чи суд чинив там над собою,
 Але з землі вже не підвівсь.
 І через час, як до кімнати,
 Щоб чай зі столу прибирати,
 Старенька ключниця зайшла —
 Його без памяти знайшла...

На другий день в вечірню пору
 В кімнаті сяли тій огні,
 І йшов народ у двір і з двору:
 Лежав там пан старий в труні.
 А в чистім небі сяли зорі,
 Холодні зорі, мовчазні;
 В саду берези білокорі
 Стояли тихі і ясні.
 Було так мирно, спало лихо;
 На небі місяць тихо плив.
 А бір гудів таємно-тихо,
 Немов комусь-то він грозив.

1888 року.

eLib.prlj.org